

УДК 658.011.3:368

А.В. КАМНЕВА, Ю.Ю. ДІДЕНКО

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського "ХАІ"

АДАПТАЦІЯ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу страхування ризиків в діяльності підприємств в нових умовах ринку України. Автори приділяють увагу факторам, що визначають внутрішні та зовнішні ризики підприємства. Проаналізовані основні форми передання ризиків господарюючим суб'єктам та сутність страхування комерційної діяльності. Запропоновано вирішення проблеми зниження ризиків суб'єктів господарювання, що розвиваються, за допомогою фінансового страхування, що дозволяє господарюючим суб'єктам впевненіше планувати розвиток свого бізнесу, а також – заходи щодо зменшення витрат підприємства у сфері збуту і виробництва продукції.

Ключові слова: *види ризиків на підприємстві, страхування ризиків, фінансове страхування, комерційна діяльність.*

Вступ

За час переходу української економіки до ринкової, в господарській діяльності України багато що змінилося, з'явилися нові потреби і можливості по здійсненню фінансових операцій різних господарюючих суб'єктів підприємництва країни. Сьогодні багато підприємств мають можливість розширення своєї діяльності, внаслідок чого вони розраховують на комерційне зростання, а це можливо тільки за рахунок залучення нових споживачів і розширення клієнтської бази, оскільки існуючі споживачі не можуть забезпечити належний об'єм споживання продукту праці або послуг господарюючих суб'єктів, що розширюються. Виникає необхідність залучення нових клієнтів. Розширення та завоювання споживчого сектора часто зв'язано із залученням грошових коштів, а це у свою чергу впливає на ризикованість всього проекту, тому що кожен інвестор має

зацікавленість у повному поверненні своїх коштів. Оскільки політика капіталістичного управління у нашій країні ще знаходиться у стадії регулювання далеко не завжди можна бути впевненим в сумлінності і фінансовій стійкості та платоспроможності кожного нового клієнта, але, в той же час, надмірна обережність може негативно вплинути на розвиток і розширення підприємств.

Враховуючи це вважаємо доцільним більш детально розглянути адаптацію страхування ризиків в діяльності підприємств в нових умовах ринку України.

1. Постановка задачі

Мета статті – дослідження особливостей ризиків суб'єктів господарювання та їх страхування.

Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1].

З точки зору еволюції, страхування є продуктом цивілізації. Цим продуктом необхідно вміти користуватись також, як і новітньою технологією: комп'ютерами, побутовою технікою та іншими винаходами. Все це покращує умови життя людини, а головне, новітні технології дають людині можливість отримати певний статус. Страхові послуги дають можливість не тільки розподілити ризики життя та життєдіяльності людини взагалі, але й допомагають вести господарчу діяльність, зменшувати ризики банкрутства та фінансових збитків.

З погляду страхувальника, страхування повинно задовольняти одну з основних потреб людини – безпеку. Саме тому було запропоновано вирішувати проблему зниження ризиків суб'єктів господарювання, що розвиваються, за допомогою фінансового страхування, це дозволяє господарюючим суб'єктам впевненіше планувати розвиток свого бізнесу.

2. Результати

В економічній літературі відомі численні спроби сформулювати теоретичні визначення поняття ризику. Найбільш послідовним серед них є твердження, згідно з яким ризик у своїй першооснові є невизначеністю.

В умовах невизначеності кінцевий результат можна передбачити лише наближено, узявши одне з потенційно можливих значень.

Дати найточнішу кількісну оцінку невизначених величин можна, обчисливши ймовірність їх появи.

Ця ймовірність має ту характерну особливість, що вона одночасно як два необхідні компоненти загальної оцінки враховує такі взаємодоповнюючі випадковості:

- 1) частоту настання події щодо місця та часу;
- 2) розмір збитку, тобто абсолютну величину від'ємного відхилення фактичного результату від очікуваного.

Отже, показник ризику за своїм змістом - це не лише ймовірність появи непевної (випадкової) події, але і ймовірність настання негативного результату.

Ймовірність настання при цьому негативних результатів також набуває ознак ризику, але особливого, спекулятивного характеру. Отже, враховуючи можливі наслідки випадкових подій, згідно з критерієм можливих наслідків ризику можна поділити на чисті та спекулятивні. Поділ ризиків на чисті та спекулятивні має важливе практичне значення, оскільки страхове обслуговування стосується лише чистих ризиків.

Початковим кроком на етапі аналізу ризику є вивчення ситуації з погляду можливості та причин його появи в суб'єкта господарювання - носія ризику. На появу ризиків впливають різні причини, які умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішні причини, як правило, виводяться з умов довкілля, розташування господарюючого суб'єкта на певній території, стану попереджувальної інфраструктури. Суб'єкт не має значного впливу на зовнішні причини. Внутрішні причини - це стан та вид майна, що належить суб'єкту, характер технології виробництва чи іншої діяльності, а також стан засобів безпеки (попередження ризиків), які він має у своєму розпорядженні. Фактори, що визначають внутрішні ризики підприємства наведені у табл. 1.

Кожний суб'єкт господарювання може сам фінансувати свої ризики або передавати їх іншому суб'єктові господарювання згідно з попередньою взаємною домовленістю. Самофінансування ризиків, відоме як самострахування, є формою безпосереднього самостійного покриття збитків власними коштами.

Таблиця 1

Фактори, що визначають внутрішні ризики підприємства

Група факторів	Фактори ризику
Виробничо-комерційні фактори	Низька ефективність використання основних виробничих заходів. Невдало вибрана або недостатньо диверсифікована асортиментна структура продукції. Високий рівень матеріаломісткості продукції. Висока частка постійних витрат. Надмірний обсяг страхових і сезонних запасів. Неефективна цінова політика. Неефективний виробничий менеджмент.
Інвестиційні фактори	Збільшення строків будівництва інвестиційних об'єктів. Суттєві витрати інвестиційних ресурсів. Тривалий строк окупності початкових інвестицій. Невдало сформований фондовий портфель.
Фінансові фактори	Неефективна структура капіталу, надмірне залучення позикових коштів. Висока середньозважена ціна капіталу. Недостатність довгострокових джерел фінансування активів. Низька оборотність оборотних активів. Недостатня ліквідність активів. Завищений обсяг дебіторської заборгованості.

За наявності коштів у фондах та резервах вони можуть бути використані аж до повного задоволення відповідної потреби. Істотним недоліком самофінансування ризиків є неможливість точного визначення потреби в резервних коштах через недостатню статистичну та розрахункову базу. А створення фонду в обсязі, меншому за майбутню реальну потребу, призведе до неповного фінансування ризику. Проте формування фондів та ре-

зервів у обсягах, більших за майбутні потреби в коштах, неминуче призведе до вилучення з господарського обігу значних фінансових ресурсів.

У тих випадках, коли збитки очікуються більшими ніж можливість господарюючого суб'єкта самому фінансувати свої ризики, постає потреба передати власну фінансову відповідальність за ними іншим суб'єктам, здатним до фінансування таких ризиків на певних умовах. Передання (трансфер) ризиків може здійснюватися у двох основних формах:

- ризики передаються під фінансову гарантію іншого суб'єкта;
- ризики передаються професійним страховикам на підставі договору страхування за відповідну плату.

Перша форма досить широко реалізується за допомогою укладення договорів поруки, згідно з якими на певних умовах ризик передається одним суб'єктом іншому. Ця форма має обмежене застосування, оскільки вимагає надзвичайно високої довіри між суб'єктами та крім того, вона містить елементи гри.

Найпоширенішою формою трансферу ризиків є передання їх професійним страховикам. Страховик, на відміну від поручителя, узявши на себе зобов'язання за ризиками, має змогу вирівняти їх через перерозподіл між багатьма суб'єктами. Вирівнювання ризиків за допомогою страхового механізму має ту перевагу, що воно здійснюється не лише в часі, але й у просторі, тобто серед суб'єктів певного середовища. Проте вирівнювання можна застосувати лише щодо певної категорії ризиків. Це, як правило, чисті ризики, що відповідають таким критеріям:

1. Критерій цілковитої випадковості. Це означає, що подія, яка є причиною збитків, має бути надзвичайною, а розмір збитку – непередбачуваним.

2. Критерій однозначності. Вимога однозначності полягає в тому, що попри випадковість події між нею та кінцевим результатом (збитками) має простежуватися явний причинно-наслідковий зв'язок. Отже, завжди потрібна впевненість у тому, що обсяг коштів на покриття збитків у разі настання даної випадкової події цілком точно відомий.

3. Критерій оцінювання у грошових одиницях. Оскільки страхування базується на формуванні грошових фондів, то потреби, які стосуються обслуговування ризиків, повинні мати вартісну та грошову оцінку.

4. Критерій незалежності. Незалежність ризиків полягає в тому, що вони не повинні бути навмисне викликаними.

5. Критерій розміру. Середні ризики найбільш розповсюджені за обсягом збитків та ймовірністю їх настання.

Сьогодні більш поширені види страхування в середовищі бізнесу це страхування майна фірми, страхування відповідальності керівників і співробітників, страхування службовців компанії від нещасного випадку на виробництві і різноманітне страхування кредитних ризиків [4, с. 15-16].

Призначення страхування комерційної діяльності полягає у відшкодуванні страхувальникові можливих витрат, якщо через певний період застраховані операції не дадуть передбаченої контрактом окупності. Цей вид страхування належить до найменш розвинутих на Україні і не є обов'язковим. Відповідальність страхової організації по страхуванню комерційної діяльності полягає у відшкодуванні страхових витрат, що виникли унаслідок несприятливої, не передбачуваної зміни кон'юнктури ринку, невиконання контрактів або інших непередбачених зобов'язань [1, с. 294].

Комерційні ризики на підприємстві можуть виявлятися у вигляді наступних подій:

- неплатоспроможність покупця до моменту оплати товару;
- відмова замовника від оплати продукції;
- зміна цін на продукцію після укладення контракту;
- зниження попиту на продукцію.

Можна виділити наступні види витрат що залежать від чинників прямої дії:

- витрати у сфері збуту і виробництва продукції;
- витрати у сфері постачання;
- витрати у сфері управління складськими запасами;
- витрати у фінансовій сфері [1, с. 295].

Також виникають випадки, коли у підприємства немає можливості задовольнити потреби клієнта в поточному періоді і, щоб уникнути зриву постачань, необхідно використовувати наступні варіанти:

- виготовити продукцію в швидші терміни (за умови наявності вільних виробничих потужностей) для задоволення майбутнього замовлення;

- запропонувати варіанти альтернативних товарів і їх модифікацій;
- придбати товари у інших постачальників, щоб не втратити клієнта.

Таким чином, можуть бути виділені наступні фінансові витрати підприємств у сфері збуту і виробництва продукції:

- фінансові витрати із-за неповного обліку фінансових характеристик клієнта при плануванні. Виникають унаслідок усіченої оцінки клієнтів тільки по ціновому параметру, ігноруючи відстрочення платежу і структуру оплати, і виражаються в істотному зниженні рентабельності завдяки пошуку джерел фінансування дебіторської заборгованості або перекладу не грошових еквівалентів в грошові;

- фінансові витрати через відсутність техніко-економічного обґрунтування задоволення всієї сукупності заявок. Виникають при різноманітності технологічних маршрутів виробів або їх перетині і виражаються у втраті рентабельності виробу при виготовленні по альтернативному зразку [1, с. 296].

Так, для зменшення витрат підприємств можна запропонувати наступні заходи, які кожне керівництво вирішує самостійно, беручи до уваги фінансовий стан підприємства:

1. Для виходу з кризового стану та залучення нових інвестицій з метою виходу на Європейські ринки, підприємство може запроваджувати нові інноваційно-інвестиційні проекти, що супроводжується певними підприємницькими ризиками, які необхідно страхувати.

Це дасть підприємству певну стабільність у господарській діяльності, а саме збільшення прибутку підприємства.

2. Застосування лізингу. Для підприємств в умовах економічного зростання в Україні, проблема оновлення основних фондів стає все більш актуальною. Лізинг дозволяє швидко привернути інвестиції, у тому числі і іноземні. Багато фахівців упевнено передбачають найближчим часом бум лізингу в нашій країні. У системі лізингових відносин страхова компанія виступає як непрямий учасник лізингової операції (разом з банками, брокерами і посередниками). Страхування є одним з можливих способів гарантування охорони інтересів лізингодавця, оскільки воно дозволяє зменшити можливі майнові втрати учасників лізингової операції.

Структура страхового захисту лізингової діяльності передбачає наступні варіанти страхування [2, с. 32]:

– страхування майна, переданого в лізинг – майно може бути застраховане на випадок його загибелі (втрати) або пошкодження в результаті випадків перерахованих в договорі страхування;

– страхування підприємницьких (фінансових) ризиків банку, що видав кредит для ведення лізингової діяльності – недотримання умов і термінів виконання фінансових зобов'язань за кредитним договором між банком і лізингодавцем по причинах, що вказані в договорі страхування;

– страхування підприємницьких (фінансових) ризиків лізингодавця – недотримання умов і термінів виконання фінансових зобов'язань лізингоотримувачем за договором лізингу по причинах, що вказані в договорі страхування;

– страхування підприємницьких (фінансових) ризиків лізингоотримувача, а саме – невиконання зобов'язань лізингодавцем за договором лізингу, неповернення страхувальникові авансових платежів у випадках передбачених договором лізингу, в результаті причин, що вказані в договорі.

Підприємницькі ризики дуже важкий вид страхування й ігнорувати його неможливо [3, с. 58].

3. Формування страхових портфелів страхування ризиків підприємства.

4. Страхування комерційної діяльності. Такий вид страхування дозволяє збільшити потенціал підприємства і захистити його від випадків несплати за поставлений по контракту товар та від штрафних санкцій від контролюючих органів. Система страхування включає страхування на повну суму заборгованості на строк дії договору. Страхування повинно містити як страхування фінансового ризику так і страхування майна. Враховуючи, що метою будь-якої підприємницької діяльності є одержання прибутку, особливого значення набуває страхування від можливої його втрати або недержання передбачуваних доходів.

Висновки

В умовах становлення ринкової економіки саме страхування все більше стає об'єктом комерційної діяльності. Страховик, беручи на себе відповідальність за певні матеріальні активи чи господарські операції, тим самим ризикує сам. Тому він не може займатися деякими видами страхування, яким властива підвищена небезпека, що пов'язана з крупними ризиками. Однак, багато з них можуть стати об'єктами взаємного страхування (не на комерційних засадах).

З розширенням ринкових форм господарювання буде посилюватись потреба страхового захисту підприємницьких структур, які до того ж значно зростуть кількісно. Разом з тим можливості їх страхування будуть також розвиватись, що зумовлено зміцненням фінансового становища страховиків.

Прибуткова підприємницька діяльність передбачає постійне оновлення основних активів, запровадження нових технологій, заміну традиційних матеріалів тощо. Іншими словами, неможливо вистояти в конкурентній боротьбі без пошуків невикористаних резервів, підвищення ефективності виробництва, а значить, без розумного ризику. Звичайно, при цьому дуже вірогідні й витрати. Страхування від них може стати важливою підтримкою підприємців в освоєнні досягнень науково-технічного прогресу.

Література

1. Про внесення змін до Закону України "Про страхування": закон України // Урядовий кур'єр. – 2001. – 7 листоп.
2. Базилевич В.Д. Страхувальний ринок України / В.Д. Базилевич. – К.: Знання, 1998. – 374 с.
3. Боков В.В. Предпринимательские риски и хеджирование в отечественной и зарубежной экономике: учебн. пособие / В.В. Боков, П.В. Забелин, В.Г. Федцов. – М.: ПРИОР, 2003. – 128 с.
4. Програма розвитку страхового ринку України на 2001-2004 роки: постанова КМ України № 98 від 2 лютого 2001 р. – К.: Офіційний вісник, 2001. – № 5.

Рецензент: д-р екон. наук, проф. Г.В. Назарова, Харківський національний економічний університет, Харків.

АДАПТАЦИЯ СТРАХОВАНИЯ РИСКОВ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

А.В. Камнева, Ю.Ю. Диденко

Статья посвящена анализу страхования рисков в деятельности предприятий в новых условиях рынка Украины. Авторы уделяют внимание факторам, которые определяют внутренние и внешние риски предприятия. Проанализированы основные формы передачи рисков хозяйствующим субъектам и сущность страхования коммерческой деятельности. Предложено решение проблемы снижения рисков развивающихся субъектов хозяйствования, с помощью финансового страхования, позволяющего хозяйствующим субъектам увереннее планировать развитие своего бизнеса, а также - мероприятия по уменьшению затрат предприятия в сфере сбыта и производства продукции.

Ключевые слова: виды рисков на предприятии, страхование рисков, финансовое страхование, коммерческая деятельность.

ADAPTATION OF RISKS INSURANCE IN ENTERPRISES ACTIVITY IN CONDITIONS TRANSFORMATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

A.V. Kamneva, J.J. Didenko

Article is devoted the analysis of insurance of risks in activity of the enterprises in new conditions of the market of Ukraine. Authors pay attention to factors which define internal and external risks of the enterprise. The basic forms of transfer of risks to managing subjects and essence of insurance of commercial activity are analyzed. The decision of a problem decrease in risks of developing subjects of managing, by means of the financial insurance allowing to managing subjects more confidently to plan development of the business, and also - actions for reduction of expenses of the enterprise in sale and production sphere is offered.

Key words: forms of enterprise's risks, insurance of risks, financial insurance, commercial activity.

Камнева Анастасія Володимирівна – аспірант кафедри фінансів, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», Харків, e-mail: Kamneva_nastia@ukr.net.

Діденко Юлія Юрївна – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», Харків, e-mail: didenkojulya@rambler.ru